

VASS DOROTTEA¹

Változott-e a mese és az olvasás iránti érdeklődés az utóbbi évszázad alatt?

A hat-nyolc éves gyerekek irodalmi érdeklődése különös tekintettel Nógrády László és Tóth Béla kutatására

Félszáz év nem kevés idő. Körülbelül ennyi évvel ezelőtt végzett tudományos kutatást Tóth Béla arról, milyen szerepet játszik a hat-nyolc éves gyerekek körében az irodalom, milyen az irodalomhoz való viszonyulásuk és miért van szükség ezzel a korosztállyal foglalkozni. Elméleti kutatását Tóth saját vizsgálati eredményeivel támasztotta alá, amely által rámutatott arra, milyen irodalmi szövegek iránt érdeklődik leginkább a szóban forgó korosztály. Felmérésének történeti gyökere is van, ugyanis Tóth Nógrády László 1917-ben megjelent felmérésére hivatkozik, aki szintén vizsgálatot végzett a hat-nyolc évesek körében a kedvelt irodalmi szövegekkel kapcsolatban. Véletlen egybeesés, hogy a két kutatás kiadása között pontosan ötven év telt el, így Tóth kutatása 2017-ben az ötvenedik, Nógrády kutatása pedig a századik évfordulóját ünnepelheti. De hogyan változott a mesével kapcsolatos pedagógiai attitűd, a meseolvasás és az olvasásszeretet helyzete ez alatt az idő alatt? A tanulmányban a magyar reformpedagógiát érintve Nógrády kutatására, valamint a hatvanas-hetvenes éveket érintve Tóth Béla felmérésére fektetem a hangsúlyt. Célom kapcsolatokat keresni a közel egy, illetve fél évszázaddal ezelőtt kialakult mese és olvasás iránti attitűdökben, majd ezekkel az eredményekkel és a mai, hasonló témájú kutatásokkal párhuzamot vonni. Arra vagyok kíváncsi, hogy egy évszázad leforgása alatt milyen koncepciók születtek a mesével és a mese pedagógiai értékével kapcsolatban, illetve ezek a nézetek között akadnak-e releváns különbségek, esetleg közös vonások.

Kulcsszavak: Nógrády László, Tóth Béla, mesekutatás, olvasáspedagógia, olvasásszociológia, hat-nyolc éves korosztály

Bevezetés

Ma már bővelkedünk olyan szakirodalmi munkákban, amelyek a mese tudományos interpretációjával és nevelői hatásával foglalkoznak (ARNICA, 2005; BETTELHEIM, 2011; BOLDIZSÁR, 2010; ERDÉLYI, 2012; KÁDÁR, 2012; KOC SIS, 2009; NYITRAI, 2009, 2010, 2015, 2016; PETROLAY, 2013; SPITZ, 2015; SZILÁGYI, 2007; TRENC SÉNYI, 2013). A mesekutatók egyetértenek abban, hogy a mesék nagy szerepet játszanak a kisgyerekek kognitív-, szociális- és személyiségfejlődésében. Így például Bruno Bettelheim (2011) a klasszikus népmesékről azt állítja, hogy segítséget tudnak nyújtani a felnőtté válásban, illetve, hogy hozzásegíti a gyerekeket az élet értelmé-

nek megértéséhez. Boldizsár (2010, 2014, 2016) azt hangsúlyozza, hogy a mese képes arra, hogy elvezessen bennünket vágyaink felismerésére és megvalósítására; illetve rámutat, hogy a mesék hidat képeznek a külső és a belső világunk között, és segítenek eligazodni az élet egyes jelentős kritikus pillanataiban. Kádár Annamária (2012, 2014) arra mutat rá, hogy a mesék befolyással bírnak az érzelmi intelligencia kialakulására, és fontos segítséget tudnak nyújtani a dackorszakban is; Nyitrai Ágnes pedig képességfejlesztő segítőtársként tekint a mesére, mert szerinte a mese a kritériumorientált fejlődést segíti elő (2009, 2010, 2012, 2016). Ám a mesének nem mindig tulajdonítottak ilyen döntő szerepet. Sőt, kifejezetten károsnak tartották a gyermek személyiségfejlődésének aspektusából (NÓGRÁDY 1917). Ahhoz, hogy századunkban a mesével kapcsolatos attitűdünk pozitív fordulatot vegyen, szüksége volt azokra a lelkes kutatókra, akik tudományos munkásságukat a mesekutatásnak szentelve a mese pedagógiai értékét tárták fel.

Tanulmány kiindulópontja Nógrády László *A mese* (1917) című könyve, amelynek elemzése során érintem a magyar reformpedagógia kialakulását és annak jeles alakját, Nagy Lászlót is, majd ezt követi Tóth Béla Irodalmi érdeklődés az olvasástanulás kezdetén (1967) című könyvének bemutatása, miközben a hatvanas-hetvenes évek olvasáskutatását, -szociológiáját és olvasáspedagógiáját érintem diakronikusan. Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy felkutassam azokat a párhuzamokat, amelyek közel egy, majd pedig fél évszázaddal ezelőtt alakultak ki a mese és az olvasás tanulmányozása kapcsán. A legfőbb hangsúlyt a Nógrády (1917) és Tóth (1967) szemléletmódjának ismertetésére fektetem, majd mindezeket egybevetem a téma jelen diskurzusával. Arra vagyok kíváncsi, hogy egy évszázad ciklusa alatt maradtak-e még a kutatók számára nyílt kérdések és akadályok, illetve vannak-e innovatív fennakadások, esetleg azonos absztrakciók.

A tanulmány kérdései

1. Milyen szerepet tulajdonítottak a mesének és az olvasásnak az 1900-as évek elején? (Nógrády László kutatása alapján)
2. Milyen szerepet tulajdonítottak a mesének és az olvasásnak az 1960-as és 1970-es években? (Tóth Béla kutatása alapján)
3. Mennyire játszik fontos szerepet napjainkban a mese és az olvasás?
4. A három vizsgált korszakban (1917, 1967, 2017) vannak-e visszatérő kutatói problémák?
5. Az 1900-as és az 1960-as évekhez viszonyítva manapság akadnak-e újabb akadályok a mesével illetve a mese pedagógiai értékével kapcsolatban?

A gyermek és a mese helyzete az 1900-as években

Nógrády (1917) lírikus hangon ír a mese fontos befolyásos szerepéről és annak személyiségfejlesztő hatásáról. Már kötetének elején azt hangsúlyozza, hogy mese nélkül csak sivár gyermekkorunk lenne. A szerző már az 1900-as évek elején úgy látta, hogy a mese nagy hatással van az ember életére és lelki fejlődésére, ugyanis erkölcsi értékkel rendelkezik. Lírikus hangvételű bevezetőjében annak is hangot ad, hogy bár a mese sok pozitív tulajdonsággal rendelkezik, a XX. század elején hazánkban még igen kevesen foglalkoznak a mese szerepével, csupán erre utaló szándékokat lehet érzékelni. Nógrády azon kutatók közé tartozik, aki Magyarországon megpróbált új értelmet adni a mese pedagógiai szerepének is, ugyanis Nógrády a problémát nem az irodalmi szinten, sokkal inkább a nevelésben tapasztalta. Azt állítja, hogy a mesét már a XIX. században felfedezte és elismerte az irodalom. Így pél-

dául Magyarországon Kemény György, Radó Antal és Baróti Lajosné dolgozta át és tette gyermekbaráttá elsőként az Ezeregy éjszaka meséit. Nógrády szerint ezek a fordítások csak „jelenségek”, mert „a mesét komolyan nem tekintették még” (NÓGRÁDY, 1917: 59.). Annak ellenére, hogy Benedek Elek, Arany János, Móricz Zsigmond, Mikes Lajos és sokan mások magyarra fordították a Grimm meséket, illetve Jókai Mór, Sebők Zsigmond és még számos népmese gyűjtő minőségi mesegyűjteményeket adott ki, ezeknek a meséknek nem volt magyar közönsége. Nógrády szerint ebből kifolyólag sok mesegyűjtő németül kényszerült meséket írni. Benedek Elek további szándéka volt, hogy a világ többi értékes meséiből is gyűjteményt készítsen, így jelentetett meg két kötetet Kék mesekönyv és Ezüst mesekönyv címmel. A széles mesekínálat ellenére Magyarországon a neveléstudomány, ezzel együtt pedig a pedagógusok még nem figyeltek fel eléggé a mese értékére, szemben például Amerikával, ahol abban az időben már meghonosították az iskolákban a ún. story hourt. Nógrády szerint a XX. század elején az iskolák még nem figyeltek kellőképp oda a kezdő olvasók meseigényére, mesére nem tekintettek személyiségformálóként. Mindezekkel összhangban Trencsényi (2014) is erre mutat rá, aki metaforikus módon a mesét a legkisebb testvérhez hasonlítja, akinek ki kell állnia minden próbát, hogy érvényesülni tudjon. Mindezt nem csak a mai szemmel látjuk problematikusnak: Nógrády már a XX. század elején tudatában volt annak, hogy az iskola feladata lenne a meseolvasás elterjesztése. Arról is tudomást szerzett, hogy a kezdő olvasók számára az olvasókönyvek nem tartalmaznak ízlésüknek megfelelő olvasmányokat. Akkoriban ugyanis az olvasástanulás során a gyerekek csak nevelői célzatú, rövid történeten gyakoroltak. Nógrády úgy látta, hogy más országokban a mesének már fontos nevelői értéket tulajdonítanak, hiszen már a XIX. században megtörtént a mesék pedagógiai eszközként való elfogadása. Ennek ellenére Magyarországon 1913-ban Faragó Jenő csak „szegényes és különleges körülményeink közt” tartott mesedélutánokat az állatkertben; más, hasonló kezdeményezésre nem akadt példa (NÓGRÁDY, 1917: 76.). Nógrády szerint Faragó célja az volt, hogy felhívja a szülők és a pedagógusok figyelmét a meseolvasás élményére, fontos szerepére. Az állatkertben való mesedélutánjaival Faragó azt is demonstrálta, hogy a gyerekek Magyarországon is igénylik a mesét, és fontos, hogy ne csak mesekönyvet kapjanak a kezükbe, hanem, hogy meg is ismerjék a bennük lévő történeteket, ugyanakkor azt is sürgette, hogy az iskolák tegyék kötelezővé az órán való mesélést.

Nógrády egy hosszú fejezetet szentel annak bemutatására, hogy hogyan is jutottunk idáig, és a felvilágosodás korától indulva feltárja egyes neves gondolkodók mesével kapcsolatos pedagógiai álláspontját. Rámutat, hogy Rousseau a mese káros lélektani hatását hangsúlyozta és úgy vélte, hogy a gyerekek mese helyett hatékonyabb a száraz valóságról beszélni; de ugyanúgy Kant szerint sincs a gyerekeknek szükségük a mesére, hisz a képzelőerejük elég erős, így inkább arra kell a nevelőknek törekedniük, hogy a valósággal ismertessék meg a tanulókat. Kant korában azt hirdette, hogy a mese többek között a középkori idöket idézi elő a babonáival, emellett pedig borzalmasságokat fest meg, és nem rendelkezik morális alappal (NÓGRÁDY, 1917). Nógrády külön kitér Biedenkapp meseértelmezésére, aki szerint a mesék, pontosabban a tündérmesék helytelen irányba terelik a gyerekek gondolkodóképességét. Biedenkapp szerint az a gyerek, akinek varázsmesét olvasnak, „csalóka világban” nő fel, ezt az eszmét pedig később, felnőttkorában sem tudja majd kikerülni, emiatt pedig ízlése és felfogása helytelen útra sodródik: „A mesék hatására a gyermek érzéketlen lesz a valóság iránt s az életet keménynek fogja találni. A mesék álomba ringatják a gyermeket, ebből pedig az ébredés nagyon fájdalmas és keserű lesz” (NÓGRÁDY, 1917: 79-80.). A művelt világban ezt a pedagógiai nézetet váltja fel a XIX. század végére kialakult reformpedagógiai korszak.

Ahhoz, hogy az eddig tárgyalt Nógrády-féle mesekoncepciót és ennek további konzekvenciáját el tudjuk helyezni a neveléstudományok területén, elengedhetetlen a reformpedagógiáról és annak kialakulásáról szót ejtenünk.

A reformpedagógiai korszak első jeles képviselője, akinek neveléskritikája meghatározó szerepet játszott az új pedagógiai paradigma kialakulásában, Ellen Key (1849-1926). A svéd tanítónő a gyerek társadalombéli helyzetét, az új nevelési formákat és annak megvalósítási lehetőségeit vizsgálta. Azokat a nevelési formákat próbálta megtalálni, amelyeknek fontos befolyásos szerepük lehet a gyermeknevelésben. Key fontosnak tartotta, hogy a gyerekek egészséges és emberhez méltó nevelésben részesüljenek. Az új nevelői magatartást hangsúlyozva arra igyekezett rámutatni, hogy a gyermeknevelésben nem előnyös sem a pedagógusoknak, sem a szülőknek a felnőttek szempontjából tekinteni a gyerekekre, hanem a gyerekek igényeit és életkori sajátosságait kell figyelembe venniük (PUKÁNSZKY, 1996). Key egy új korszakot nyitott meg a pedagógiában, amelynek köszönhetően az irodalomtanítás új koncepciója is teret kapott. A neveléstudományok paradigmaváltás során Rudolf Hildebrand (1824-1894) kezdeményezte elsőként az irodalomtanításnak az esztétikai élménnyel való társítását, majd Heinrich Wolgast Ifjúsági irodalmunk nyomora (1899) című könyvében az értékes irodalom fontos szerepét hangsúlyozta. Wolgast szerint olyan irodalmat kell a gyerekeknek tálalni, amely fejleszti bennük a nyelvi kifejezőképességet és a ritmust, mert a mese és a ritmus által a gyerek ki tudja önmagát fejezni. A reformpedagógiai irányzatok a gyerek aktivitására apelláltak (NAGY 1979), és azt hangsúlyozták, hogy a gyerek egészséges, emberhez méltó nevelésben kell részesülni (PUKÁNSZKY, 1996). A mozgalom első korszakában Európa szerte új, a reformpedagógiai szemléletmódot megvalósítani szándékozó iskolák jöttek létre, mint amilyen a New School, vagy a Montessorióvoda és a Waldorf-iskola (NÉMETH 1996). Magyarországra egy évszázaddal később, a XX. századfordulón érkezik meg ez a szemléletmód, melynek egyik jeles képviselő alakja Nagy László (LANGERNÉ, 2010, 2011; PUKÁNSZKY, 1996).

Nagy László (1857-1931) munkássága nagy befolyással volt a reformpedagógia kialakulására Magyarországon. Szándékairól és nem kis jelentőségű tetteiről számos tanulmány nyújt betekintést (ÁMENT, 2009; DONÁTH, 2007; NAGY 1979; PUKÁNSZKY, 1996). Ezek a kutatók többek között Nagy Lászlót mint gyermektanulmányozót, tudományok úttörőjét, mozgalmak kezdeményezőjét és propagandistáját emlegetik (NAGY, 1979; PUKÁNSZKY, 1996). Ő az, aki Magyarországon a Gyermektanulmányi Bizottság (1903) megalakulása után megalapította a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot (1906), amely a gyermekek tudományos pedagógiai tanulmányozásával foglalkozott. Ez a társaság többek között a gyermekrajzok és a gyermek érdeklődésének lélektani, valamint a gyermek esztétikai érdeklődésének és a háborúban megélt lélektani élmények elemzését végezte el. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság megalapítása után Magyarországon is létrejött az Új Iskola, amelyet hazánkban Nagy László alapított meg. A reformok ideje alatt a Magyar Gyermektanulmányi Társaság iránt megnövekedett az érdeklődés, így 1919-ben már 4000 taggal rendelkezett és már folyóiratokat, könyveket adtak ki.

Mindezt azért fontos megemlíteni, mert Nógrády is a magyar reformpedagógia idejében tevékenykedett, sőt, ez nem véletlen egybeesés, mert Nógrády a gyermek és a mese lélektani kapcsolatával Nagy László kezdeményezésére kezdett el foglalkozni (TÓTH, 1967). A mese (1917) című fent bemutatott könyvében a mese pedagógiai megközelítésének reformját sürgeti, és azt, hogy a mesékkel váltsák fel az olvasókönyvek nevelő célzatú történeteit. Az 1900-as évek írói közül csak kevesen igyekeztek a meséhez hasonló irodalmi műveket írni, hiszen a mese iránti érdeklődés csökkenni látszott. Ha mégis előkerült a mese, akkor leginkább az óvodákban, de ezek többsége is „bizonyos pedagógiai elvek szerint megnyirbált, vagy – ami még rosszabb – tendenciózus mű-mese” volt (NÓGRÁDY, 1917: 183.), az iskolákban ifjúsági olvasmányokkal találkozhattak az olvasni tanuló gyerekek. Mindezek ellenére saját vizsgálata során Nógrády azt találta, az iskolás gyerekek mégis kedvelték a mesét. Az iskolának feladata lenne céltudatosabban alkalmazni a meséket, és érdemes lenne, ha e célra a korosztálynak megfelelő meséket válogatnának össze a nagy

mesekincsből. A szerző szerint a hat éves kor a képzelet kora, amelynek a tündérmese tud eleget tenni. A hatéves korosztálynak a mesehallgatás a morális fejlődését és az esztétikai nevelését segíti elő, de ugyanúgy fontos szerepet játszik az ízlés kialakításában is, sőt, a történelem és természettudományok elsajátításában is segítséget tud nyújtani.

Nógrády úgy látta, ahhoz, hogy a mese iránti igényre és fontos pszichológiai szerepére rá tudjon világítani, nagyszabású vizsgálat révén kell kideríteni, hogy a gyerekek miért szeretik a meséket, melyek a kedvelt mesék és melyek az általuk egyáltalán nem kedvelt mesetípusok. Nógrády (1917) úgy látta, a gyerekekkel készített személyes interjúk tanulságai pozitív változást hozhatnak a mese tudományos és pedagógiai megítélésével kapcsolatban. Kutatásának további célja az volt, hogy betekintést nyerjen abba, melyik korosztály milyen típusú meséket olvasna leginkább, ugyanis abban hitt, hogy „minden mese, melynek tartalma gyermeknek való, jó, de egyes mesék mégis különösen alkalmasak arra, hogy velük speciális hatást érzünk el. Egyik mese megfelelőbb, mint a másik a más-más korú gyermeknek” (NÓGRÁDY 1917: 183.).

Az adatgyűjtést Nógrády mind az óvodáskorú, mind az általános és középiskolás gyerekekkel is elvégezte, pontosabban 3-19 éves korú gyerekeket kérdezett meg. Jelen tanulmányom Nógrádynak a 6-8 éves korosztály körében végzett vizsgálatának eredményeire fókuszál. A 6-8 évesekkel csoportos interjú készült, tekintettel arra, hogy ez a korosztály még nem tudja magát írásban könnyen kifejezni. A gyerekek összesen hét kérdést kaptak, amelyek mindegyike a mese iránti szeretethez kapcsolódott: (1.) szereted-e a mesét, (2.) melyik mesére emlékszel, (3.) melyik mesét szereted a legjobb s miért, (4.) Melyik mesét nem szereted s miért, (5.) félsz-e valamelyik mesétől s miért, (6.) eljátszottad-e a mesét s melyik volt az, (7.) melyik mesét szereted elmondani s miért. A kérdéssorozatot követően az interjú irányító személyek a gyerekeknek felolvastak három mesét azért, hogy megfigyeljék a reakciójukat a mese hallatán. A vizsgálatból kiderült, hogy a hat és hét éves korosztályba tartozó gyerekek mindegyike nagy szeretetet táplál a mese iránt, csupán a nyolc éves fiúk 6,7%-a nyilatkozott úgy, hogy nem kedveli a meséket.

Az eredmények alapján a XX. század elején a hat éves gyerekek az enivalóról és az állatokról szóló meséket preferálták leginkább, a hét éves fiúk első három legkedveltebb meséje a tündérmesék (23%), a rablómesék (16,7%), és a Hamupipőke mese (16,7%) volt, míg a hét éves lányok a tündérmeséket, a Hamupipőke és a Hófehérke mesét kedvelték leginkább. Nyolc éves korra ez a mesei ízlésvilág kissé megváltozik, érdekes módon, a fiúk leginkább a Hamupipőke mesét (21,7%), a lányok pedig a Hófehérke mesét (37,44%) választották kedvencül. A nyolcévesek további meseválasztása már eltérést mutat a két nem között, a fiúk a szomorú (4,34%), a boszorkányos (4,34%) valamint a Robinson-típusú (8,68%) meséket részesítették előnyben, a lányok ezek közül csak a Hamupipőke mesével (8,32%), a tündérmesékkal (8,32%) és a Robinson mese (8,32%) kedvelésében értettek egyet a fiúkkal, a boszorkányos és szomorú mesék helyett inkább a tréfás (4,16%), az igaz történeten alapuló meséket (4,16%) valamint a Piroska és a farkas (4,16%) mesét jelölték meg kedvencként.

Vizsgálatával Nógrády Lászlónak arra sikerült rámutatnia, hogy érdemes a mese nevelői értékével foglalkozni, és elfogadni azt, hogy annak olvasása a gyerekek lelki fejlődése mellett az olvasás iránti szeretetét és annak további élmény-hozadékát segíti elő. Nógrády arra is rámutatott, hogy az 1910-es években a gyerekek, annak ellenére, hogy nem mindig kaptak ízlésüknek megfelelő olvasmányt, kedvvel és örömmel olvastak. A magyar reformpedagógiai próbálkozások idején nem csak a gyermekneveléssel kapcsolatos új koncepciók merültek fel, hanem a mesével kapcsolatos pedagógiai attitűdben is elmozdulás történt.

A gyermek és a mese helyzete az 1960-1970-es években

Tóth Béla az 1960-as években figyelt fel a fent részletesen ismertetett Nógrády-féle kutatásra (TÓTH 1967). A hatvanas években Tóth azt hangsúlyozta, hogy a tudomány – újra – nagyon kevés figyelmet fordít a hat-nyolc éves korosztály irodalmi érdeklődésére. Szerinte a kutatók 9-10 éves korig „nem veszik olvasószámba a tanulókat” (TÓTH 1967: 8.). Könyvének elején (TÓTH 1967) már azt hangsúlyozza, hogy az első és második osztályos tanulók olvasásszeretetének kialakulása a pszichológiai kutatás érdeklődési körén kívül maradt. Tóth szerint a hat-nyolc éves korosztállyal is szükséges foglalkozni, érdemes a kezdő olvasók olvasás iránti érzelmeit követni, és fontos külön figyelmet fordítani a gyerekekre akkor is, amikor olvasási készségük még kialakulóban van. Tóth szerint a hat-nyolc éves kor nem csak az olvasási készség, hanem az irodalom iránti kötődés kialakulásának időszaka is. A szerző bevezetőjéből kiderül, hogy a hatvanas évek előtt csak az 1900-as évek elején folytattak hasonló témájú kutatást, ez a kutatás pedig nem volt más, mint Nógrády László fent részletesen ismertetett vizsgálata (NÓGRÁDY, 1917; TÓTH, 1967). Tóth rávilágított arra, hogy Nógrády felmérése óta – a hatvanas évek viszonylatában fél évszázad alatt – senki sem vállalkozott hasonló jellegű kutatásra.

Ez valóban így van, ugyanis a hatvanas években az olvasásszociológiával foglalkozó kutatók leginkább a felnőttek olvasási kultúráját kutatták (PÉTERFI, 2010). Korábbi tanulmányomban (VASS, 2016) részletesen fókuszáltam Péterfi (2010) tanulmányára, amelyből kiderült, hogy a hatvanas években leginkább a falu művelődésével foglalkoztak. A kutatások során a munkások olvasási kultúrájáról Kamarás (1969) készített felmérést, de ekkor még csak Gereben (1968) figyelt fel a középiskolás ifúságra, ám a fiatalabb korosztály olvasási szokásaira nem fektettek sok hangsúlyt. Péterfi rámutat, hogy Nagy Attila a hetvenes években már végzett egy felmérést gimnáziumi tanulók az olvasási szokásairól, és ezzel kezdetét vette az iskolákra és a könyvtárakra irányuló kutatás Magyarországon. Péterfi (2010) tanulmányán keresztül érdekes konstatálni a különböző korok olvasásszociológiai felméréseinek alanyait, ugyanis amíg a hatvanas években a falusi környezet és munkásosztály olvasáskultúrája volt a vizsgálat tárgya, addig a hetvenes-nyolcvanas években leginkább a középiskolások olvasási szokásaira fókuszáltak a kutatók. Mindezek fényében azt kell látnunk, hogy a kisiskolás, illetve óvodás korosztály a hatvanas években is mostohagyereknek bizonyult a kutatások szempontjából. Csupán a Magyar Pedagógiai Társaság gondolta azt, hogy érdemes felmérést indítani az óvodáskorú gyerekek olvasásélményéről (TRENCSÉNYI, 2014). Mégis, mindamellet, hogy a gyerekek igényt tartottak a Piroska és farkas típusú mesékre (TRENCSÉNYI, 2014), és mindaz mellett, hogy több kortárs mese is napvilágot látott, a neveléstudományban szocialista attitűdök uralkodtak. Kamarás István és Katsányi Sándor (2005) foglalkozott az ötvenes és nyolcvanas évek közötti olvasómozgalmak szándékaival, amelyekből idézni tetszik: „a könyv, az olvasás legyen a fiatalok szocialista tudatformálásának hatékony eszköze” és csak „második feladatként szélesítse a fiatalok olvasótáborát” (KAMARÁS – KATSÁNYI, 2005: 35.). Az olvasómozgalom tervezetének néhány sorából kiderül, hogy a hatvanas években újra csak a felnőtt illetve ifjúsági korosztályt célozták meg. Az olvasómozgalmak csak másodlagos célnak tekintették az olvasóvá nevelést, tehát az olvasás leginkább társadalmi beágyazódás eszközeként volt kezelve, és semmiképp sem volt pártatlan szándékú (KAMARÁS – KATSÁNYI, 2005).

Tóth valószínűleg a hatvanas évek olvasásszociológiai kutatásainak ismeretében döntött úgy, hogy a hat-nyolc éves korosztály irodalmi igényeit is érdemes feltárni, és mindenképp a Magyar Gyermektanulmányi Társaság eszméit szükséges tovább örökíteni. Tóth tisztában volt azzal, hogy Nógrády felmérése a hatvanas évek viszonylatában már csak kultúrtörténeti dokumentumnak számít, mégis úgy látta, hogy érdemes elvégezni ennek az ötven éves felmérésnek a folytatását.

Mivel a mese pedagógiai értéke 1900 és 1960 között már nem volt vita tárgya, Tóth már nem a meseolvasás személyiségfejlesztő mivoltát, illetve a mese iránti kötődés kialakításának fontosságát hangsúlyozta, mint Nógrády, inkább az olvasás fontosságára igyekezett megfelelő hangsúlyt fektetni a hatvanas évek olvasási szokásainak tükrében. Szerinte a hatvanas évek gyerekei már keveset olvasnak, ehelyett inkább tévét néznek, rádiót hallgatnak és színházakba járnak. Az olvasást csak afféle kötelességből teszik, és annak ellenére, hogy kitűnő osztályzatokkal rendelkeznek, közömbösek maradnak az olvasás iránt. Ezért úgy véli, az olvasóvá nevelésre kell fektetni a hangsúlyt.

Egy pillanatra érdemes megállnunk és felidézünk Nógrády problémafelvetését (NÓGRÁDY, 1917), amelyben többek között arra is kitért, hogy a XX. század eleji gyerekek örömmel olvastak, annak ellenére, hogy a tankönyvben lévő olvasmány kínálat nem egyezett meg az ízlésvilágukkal. Érdekes, hogy félszáz év után már a gyerekek hozzáállása is megváltozott, ugyanis Tóth többször is nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a gyerekek nem szívesen olvasnak. Így Tóth nem azért végezte el a felmérést, hogy a gyerekek mese iránti erős vonzalmát és igényét bizonyítsa, hanem azért, hogy felhívja a könyvtárak és pedagógusok figyelmét arra, hogy a szóban forgó korosztálynak is vannak bizonyos irodalom iránti igényei: „a hat-nyolc éves gyermek érdeklődése már eléggé differenciált, s a művek és műfajok széles körére terjedt ki” (TÓTH, 1967: 9.). Azt hangsúlyozza, hogy a gyerekek „élőbeszéddel (...) már eléggé megbízhatóan számot tudnak adni irodalmi élményeiről, olvasmányaikról, a tetszés vagy nemtetszés indítékairól” (TÓTH, 1967: 15.).

Az olvasás megszerettetésének érdekében Tóth érdemesnek találta megvizsgálni a hat-nyolc éves korosztály irodalom iránti érdeklődésének lélektani aspektusait, mert szerinte ha ebben a korban a gyerekekben nem alakul ki az irodalom iránti erős vonzalom, a felsőbb évfolyamokon ezt a kötődést még nehezebben tudják majd kialakítani az irodalomtanárok.

Tóth, Nógrády felméréshez hasonlóan, a szóban forgó korosztállyal kérdőívet készített, amelynek kérdésköreit a Nógrády által összeállított kérdéssorokból építette fel, és öt további kérdéssel bővítette ki, amelyek szintén a kedvenc olvasmányokhoz kötődtek. A kérdéssorokat nem volt egyszerű összeállítani, többéves munkát igényelt ennek kidolgozása. A végleges kérdéssorok kialakításához egy 1954-55-ben egy elővizsgálatot végzett, amelyet Tóth (munkatársak bevonásával) többször is megismételt. A szerző már nem csak a két nem közötti érdeklődés azonosságára és különbözőségére fektette a hangsúlyt, mint ahogyan azt Nógrády tette; hanem lakóhely szerinti bontásban is vizsgálódott már a budapesti és vidéki tanulók differenciált ízlésére is rávilágított, ahol újra külön figyelmet fordított a nemek ízlésvilágának azonosságaira és eltéréseire. A kapott eredményeket kapcsolatba kívánta hozni a család, az iskola és a könyvtár nevelő munkájával.

Mindezen adatok feldolgozásakor Tóth a gyermekek kedvelt meséire és olvasmányaira, a tetszést befolyásoló motívumokra, a mese- és olvasmányhősök rokonszenvet és elenszenvet kiváltó tulajdonságaira fektette a hangsúlyt, továbbá arra volt kíváncsi, hogy a kedvelt meséről készült rajzokon hogyan nyilvánul meg a gyermek irodalmi érdeklődése. A kérdéssorokba az olvasókönyvből való felolvasás és illusztrációk közül való válogatás is beletartozott, ami színesebbé tette a gyerekekkel töltött időt. Tóth szerint a változatos feladatok bátorságot adtak a gyerekeknek, ezeknek köszönhetően nem idegenkedtek a helyzettől.

Tóth vizsgálata Nógrády felmérésétől még abban különbözött, hogy háromféle módszer alapján végezte el az adatgyűjtést. Az egyik módszere a tanulókkal folytatott egyéni beszélgetések voltak, de ezen kívül egy fiúgyerekről készített naplószerű feljegyzéseket, a gyerek családi környezetében. A naplószerű feljegyzéseknél Tóth az alábbi megfigyelési szempontokat tartotta fontosnak: „hogyan foglalkozik könyveivel, melyek a gyakran kért, forgatott, nézegetett olvasmányok, a legszívesebben hallgatott mesék, történetek; melyek foglalkoztatják intenzívebben képzeletvilágát és gondolkodását, melyekről beszélget és mesél maga is szívesen, kérdez, rajzokat készít, játszótársainak mutogatja stb.” (TÓTH, 1967:

14.). A harmadik típusú adatgyűjtést az egyéni beszélgetések ideje alatt végezte, ugyanis a beszélgetések során a gyerekek által készített rajzokat is külön górcső alá vette.

Tóth eredményei (TÓTH, 1967) azt mutatják, hogy a hatvanas években az első és második osztályos fiúgyerekek legkedveltebb meséi az állatmesék (40,7%), a tündérmesék (34,6%), a harcos és kalandos mesék (14,0%) illetve a gyerekek életéről szóló mesék (10,7%). A lányok kedvenc meséi az alábbi százalékos arányban oszlanak meg: tündérmeséket (46,8%), állatmeséket (31,6%), gyerekek életéről szóló meséket (19,8%) és a harcos, kalandos meséket (1,8%) kedvelik. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a fiúk leginkább az állatmeséket, a lányok pedig a tündérmeséket preferálják, de nagy arányban választották a fiúk is a tündérmeséket, a lányok pedig az állatos meséket.

Az eredmények alapján Tóth megállapította, hogy a hat-nyolc éves korosztálynak még mindig nagy a mese iránti igénye, a mese a két osztályban együttesen az olvasmányoknak majdnem a 77%-át teszi ki. Osztályonként vizsgálva a kérdést Tóth arra mutatott rá, hogy a reális tartalmú (tehát kevésbé meseszerű) olvasmányok, mint a harcos és kalandos, illetve a gyerekek életéről szóló történetek még nem igazán keltik fel a gyerekek figyelmét, ugyanis az első osztályos fiúk és lányok csak 16%-ban kedvelik ezeket a típusú meséket, és majd csak második osztályra növekszik 16%-ról 24%-ra a reális tartalmú olvasmányok iránti érdeklődés. A harcos és kalandos olvasmányok iránt a fiúk érdeklődése második osztályban mutat jelentős változást, amikor 5%-ról 22,6%-ra növekszik, a lányok esetében pedig ez inkább a gyerektörténetekre érvényes, amelyet első osztályban 18%-uk, második osztályban pedig 21,4%-uk említ meg. Ezeknek a gyerekeknek a tündérmese iránti kötődése nem gyengült, állapította meg Tóth, sőt, a fiúk szempontjából második osztályban még 31,4%-ról 37,5%-ra fokozódott is, az állatmesék iránt pedig inkább csökkent az érdeklődésük.

Az összesített eredmények alapján Tóth megállapította, hogy a hat-nyolc évesek legkedveltebb mesecsoportja a tündérmesék és a népmesék. Emellett hangsúlyozza, hogy a fiúk és a lányok körében is egyaránt a Hófehérke és a hét törpe című mese volt kedvenc. A Hófehérke mese mellett a lányok a Hamupipókéét is többször említették, de ugyanúgy a Vadhattyúkat valamint Jancsi és Juliskát. A fiúk viszont még viszonylag sokszínű választ adtak, a Hófehérke mesén kívül a többi válasznál igen nagy a szórás volt a válaszukban.

Hiszem, hogy érdekes ezeket az eredményeket megismerni. Mint láttuk, Nógrády felmérése esetében is hasonló eredményekkel találkozhattunk. A két kor gyermekeinek ízlésbeli azonosságát már Tóth is felismerte. Tóth úgy fogalmaz, hogy eredményei Nógrády eredményeivel, ha nem is arányaikban, de tendenciájukat tekintve azonosak.

Az is érdekes, hogy az 1900-as évek elején a hat-nyolc éves korosztály még csak nem is hajlott a harcos, kalandos illetve valóságalapú mesék felé, ötven évvel később, ugyan kis arányban, mintha megindult volna egy ilyen irányú változás. Tóth arra lett figyelmes, hogy a valóságtartalmú olvasmányok már a serdülők olvasmányai felé visznek előre: „nem csak a mese és a valóság-tartalmú olvasmányanyag népszerűsítése között folyik a harc, hanem legalább olyan mértékben a mese, a gyermekeknek szánt irodalom és a serdülők olvasmányai között is” (TÓTH, 1967. 35.). Ugyanis ezek a hat-nyolc éves gyerekek, bár kis arányban, de az Egri csillagokat, a Kinizsi Pált, János vitézt és a Légy jó mindhalálíg-ot is kedvencként választották. Így ezek az eredmények a Nógrády-féle vizsgálati eredményekhez képest lényeges különbséget is mutatnak, hisz amíg a huszadik század elején a gyerekek még csak a tündér- és állatmesék iránt vonzódtak leginkább, félszáz év elteltével, arányaiban kevesen ugyan, mégis néhányuk kikívánczolt ebből az ízlésvilágból, és elindult egy újabb típusú mesevilág felé.

Vizsgálatával Tóth Bélának arra sikerült rámutatnia, hogy mind a könyvtáraknak, mind az iskolai könyveknek a gyerekek által kedvelt mesei világot kell nyújtaniuk, mert csak így érhető el, hogy a gyerekekben ne csak az olvasási készség, hanem az olvasás iránti kötődés is időben kialakuljon.

A XX. század elején és a XX. század közepén végzett felmérések alapján megállapíthatjuk, hogy fél évszázad leforgása alatt mind a gyermekneveléssel mind pedig a mesével és az olvasással kapcsolatos pedagógiai attitűdben elmozdulás történt. Amíg a XX. század elején pedagógiai reformot jelentett a gyerekekre gyermekként tekinteni, ez a fajta pedagógiai paradigma a hatvanas években már természetessé vált; míg az 1900-as évek elején a mese fontos nevelői értékére, kognitív-, szociális- és személyiségfejlesztő hatására, majd pedig a pedagógiában való hiányára volt szükséges rámutatni, addig az 1960-as években az olvasás fontosságára, az olvasási élmény lényegére és a vele kialakított előnyére, továbbá a gyerekek olvasási szokásainak alakítására volt szükséges fektetni a hangsúlyt. A két kor közötti lényeges különbség még az, hogy a század elején a gyerekek szeretettek olvasni, annak ellenére, hogy az olvasmányok nem voltak kedvükre valóak, míg a hatvanas évek gyerekei olvasás helyett inkább a televíziózást választották. Láttuk, hogy sem a század elején, sem pedig a hatvanas évek folyamán nem fordítottak kellő figyelmet a hatnyolc éves korosztály irodalmi érdeklődésének kutatására, csupán az említett két kutató, Nógrády László és Tóth Béla vállalkozott erre a feladatra.

Tóth könyvének kiadása idén az ötvenedik, Nógrády könyvének kiadása pedig a századik évét ünnepli. A két kutatás között eltelt időben a pedagógiai szemlélet sok változáson ment keresztül, a gyerekek mesei ízlése hasonló maradt. De vajon változott-e, és ha igen, hogyan változott a napjainkban gyerekek olvasás iránti hozzáállása a hatvanas évekhez viszonyítva? Ha már a hatvanas évek táján a gyerekek szívesebben hajlottak a tévénézés felé, vajon hogy állunk ezzel ma? A hatvanas években a hatnyolc éves korosztályt, kisebb arányban, de már érdekelte a valós történeten alapuló mese, illetve serdülők olvasmányai. Milyen irányba változott ez korunkban? Egyáltalán, ki az, aki manapság a hatnyolc éves korosztály irodalmi érdeklődésével, az irodalom iránti kötődés kialakításával foglalkozik?

A gyermek és a mese helyzete napjainkban

Arról már szó esett, hogy az 1900 és 1960-as évek között a mese pedagógiai szempontból felértékelődött, és hogy Tóthnak már inkább az olvasóvá nevelésre kellett fektetni a hangsúlyt. Láttuk, hogy a hatvanas években a hatnyolc éves korosztály már inkább a televíziót, rádiót és színházat választotta szabadidős elfoglaltságként. Mára még nagyobb változott a kép. A színházlátogatás és a rádióhallgatás ma kevéssé kelt aggodalmat, viszont a televíziózás és a számítógépes játékok igen. Korábbi tanulmányomban (VASS, 2016) már említettem, hogy a kutatók szerint a gyerekek a velük született fikcióigényt mind kevesebbet tudják olvasással kielégíteni (BENCZIK, 2009). Ennek oka valószínűleg az elektronikus (de többnyire nem irodalmi jellegű és értékű) szövegforrások könnyebb elérhetősége illetve ezen források egyszerűbb használata (GOMBOS, 2010).

A hatvanas évek viszonylatában az olvasásszociológiai kutatások mára annyiban változtak, hogy egyre kevesebb vizsgálat foglalkozik a felnőttek olvasási kultúrájával, a kutatók leginkább a kamaszodó gyerekek olvasási szokásaira illetve a kezdő olvasók olvasási készségének fejlesztésére fókuszálnak (JASZÓ, 2006; BÁRDOS, 2009; BENCZIK, 2009; BOLDIZSÁR, 2010; FÜZFA, 2012; GOMBOS-HEVÉRNÉ-KISS, 2015; GOMBOS, 2009, 2010; MAGYAR-MOLNÁR, 2014; OSTORICS, 2011; POMPOR, 2014; OPORNÉ, 2011; JÓZSA-STEKLÁCS, 2012; SZUNYOGH, 2013). A kutatók ma is viszonylag kevés figyelmet fordítanak a hatnyolc éves korosztály irodalmi érdeklődésére. Abban egyetértenek, hogy legfontosabb olvasásra motiválni a gyerekeket, mert ezáltal nagyobb elkötelezettséget fognak érezni az olvasástanulás iránt, így mind a szövegértési, mind pedig a szövegértelmezési képességük sokkal nagyobb fejlődést érhet el (SZENCZI, 2010, 2013; JÓZSA-JÓZSA, 2014; JÓZSA-STEKLÁCS, 2009). Tehát fél évszázad elteltével még a mai nap is érvényesnek számít Tóth állítása, miszerint a hatnyolc éves gyere-

rekekben az olvasási készség mellett az irodalom iránti kötődést is ki kell alakítani. Erre hívja fel a figyelmünket Szenczi Beáta (2013) a negyedik, hatodik és nyolcadik osztályosok olvasási motivációját vizsgálva. Szenczi megállapítja, hogy célszerűbb előbb az olvasásra motiválni a gyerekeket, és csak azután érdemes elkezdni az olvasástanítást. Józsa és Steklács (2009) szerint is a motivációnak van fontos befolyásos szerepe az olvasási képesség fejlesztésében. A szerzőpáros – Tóth gondolatához hasonlóan – azt is hangsúlyozza, hogy nem elég csak a gyerekek olvasási képességét fejleszteni, fontos figyelmet fordítani a szöveg olvashatóságára, a gyerekek képességére, valamint szükséges szem előtt tartanunk azt, hogy az olvasás nem csak az olvasóról és az olvasandó szövegről szól, hanem a kettőjük közötti kapcsolatról. Józsa és Steklács (2012) változatos szövegek alkalmazását ajánlotta, szerintük az olvasás iránti szeretet kialakulásában ez eredményezhet pozitív változást. A változatos szöveg alatt az olvasókönyvekben lévő többféle olvasmányot értették, ám külön korosztályra ők sem fektettek hangsúlyt. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy korunk kutatói leginkább elméleti kutatásokat végeznek, esetleg valamilyen gyakorlati javaslatokat tesznek annak érdekében, hogy a gyermekekben felélesszék az olvasás iránti érdeklődést.

A fent felvázolt mai törekvéseken kívül van az olvasástanulásnak egy olyan aspektusa, amit a szakirodalom ezidáig nem érintett kellő súllyal, amelyről félszáz évvel és egy évszázaddal ezelőtt készült csak felmérés, ez pedig a gyermek és a mesehősök viszonya. A fentiekben már kiderült, hogy egy évszázaddal ezelőtt a fiúk és a lányok is a tündérmeséket kedvelték leginkább, illetve, hogy félszáz évvel ezelőtt is a hat-nyolc éves gyerekek többsége a meséket, pontosabban a Hamupipőke és a Hófehérke választotta meg kedvencként; de ekkor már a gyerekek igénye egy újabb mesei ízlésvilág felé kezdett elmozdulni. Mivel mára már mind Nógrády, mind Tóth kutatása kultúrtörténeti dokumentummá vált, és erősen veszített érvényességéből, feltevődik a kérdés, vajon milyen irodalmi szövegeket, és ezen belül milyen mesehősöket kedvelnek korunk elsős kisdíákjai; vajon ezek a mesehősök megjelennek-e, és ha igen, milyen arányban az első osztályos olvasókönyvekben? Érdemesnek tartom ezeket a tényezőket feltárni, mert úgy érzem, ennek tudatában olyan olvasókönyvet lehetne az első osztályos tanulók kezébe adni, amelyek valódi igényekre reagálnak. Korábbi tanulmányomban (Vass, 2016) az olvasókönyv jelentőségére hívtam fel a figyelmet. Ha az olvasókönyv az olvasástanítási módszer jó megválasztása mellett vonzó történeteket nyújt a gyerekeknek, akkor a tanulók nagyobb kedvvel fogják fellapozni az olvasókönyvet, és nagyobb valószínűséggel kapnak kedvet az olvasáshoz is. Úgy vélem, érdemes újra megkérdezni magukat a gyerekeket a mesehős-preferenciájukkal kapcsolatban. Így valós képet kaphatunk a mai hat-nyolc éves gyerekek ízlésvilágáról. Manapság még több kutató foglalkozik az olvasóvá nevelés problematikájával, mint a havatas években, hiszen a kérdés egyre aktuálisabb: a gyerekek egyre kevésbé szeretnek olvasni.

A XXI. századi kutatások már sokkal több figyelmet fordítanak az olvasásra, mint ahogy azt száz és félszáz évvel ezelőtt tették a kutatók. Azonban ma is alig akad olyan, amely a 6-8 éves korosztály irodalom iránti érzelmi kötődésének kialakulásával foglalkozna. Bizonyára szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy a kutatók az olvasástanulás fejlődésével és az olvasástanulás módszertani keretével foglalkoznak, és ugyanannyira lehetünk büszkéek azon kutatókra is, akik a felsőbb tagozatok olvasóvá nevelésének problematikájával és az olvasás iránti érzelmi kötődés kialakításával foglalkoznak. Azonban hiányoznak a tudományos világból azok a kutatók, akik az olvasni tanuló gyerekek olvasóvá nevelésével foglalkoznak.

Jegyzetek

- 1 ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. vass.dorottea@barczy.elte.hu

Hivatkozások

- ADAMIKNÉ JASZÓ Anna (2006): *Az olvasás múltja és jelene. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben*. Trezor Kiadó, Budapest.
- BÁRDOS József (2009): Az olvasástanítás nyomorúsága. In: SZÁVAI Ilona (szerk.): *Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról*. Pont Kiadó, Budapest, 43-50.
- BENCZIK Vilmos (2009): Az olvasás alkonya? In: SZÁVAI Ilona (szerk.): *Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról*. Pont Kiadó, Budapest, 7-14.
- BOLDIZSÁR Ildikó (2010): *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Magvető Kiadó, Budapest.
- BRUNO Bettelheim (2011): *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Corvina Kiadó, Budapest.
- DONÁTH Péter (2007): Adalékok Nagy László pályájához. *Új Pedagógiai Szemle*, 57. 7-8. 164-178. URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00115/2007-07-KF-Lanyi-Donath.html>. (Letöltve: 2016. 09. 05.)
- Ellen, HANDLER SPITZ (2015): *The Irresistible Psychology of Fairy tales* URL: <https://newrepublic.com/article/126582/irresistible-psychology-fairy-tales> (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- ERDÉLYI Margit (2012): A mesék és hozadéka. *Képzés és Gyakorlat*. 10. 3-4. sz. URL: http://epa.oszk.hu/02600/02641/00005/pdf/EPA02641_kepzes_es_gyakorlat_2012_03-04_149-157.pdf. (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- Esterl, ARNICA (2005): A gyermeknek mese kell. *Elektronikus Könyv és Nevelés*. http://www.epa.oszk.hu/01200/01245/00035/ea_0703.html (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- FÜZFA Balázs (2012): *Mentés másként*. Pont Kiadó, Budapest
- GEREBEN Ferenc (1968): *A középiskolás fiatalok és a könyv*. KTK, Budapest
- GOMBOS Péter – HEVÉRNÉ KANYÓ Andrea – KISS Gábor (2015): A netgeneráció olvasási attitűdje – 14-18 évesek véleménye könyvekről, olvasásról, irodalomról – egy felmérés tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 65./1-2. http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/upsz_2015_1_2_belivnet.pdf. (Letöltve: 2016. 05. 20.)
- GOMBOS Péter (2009): „Ó mondd, te mit választanál!” A tanár felelőssége és lehetőségei a kötelező olvasmányok kiválasztásában. *Könyv és Nevelés*. 11. 2. sz. 43-48. URL: <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=984>. (Letöltve: 2016. 03. 12.)
- GOMBOS Péter (2010): A kötelező olvasmányoktól a szívesen olvasott könyvekig. In: SZÁVAI Ilona (szerk.): *Az olvasás védelmében. Oktatókutatási tanulmányok*. Pont Kiadó, Budapest, 145-152.
- JÓZSA Gabriella – JÓZSA Krisztián (2014): A szövegértés, az olvasási motiváció és a stratégiahasználat összefüggése. *Magyar Pedagógia*, 114. 2. sz. 67-89. http://www.magyarpedagogia.hu/document/1_Jozsa_MP1142.pdf (Letöltve: 2017. 01. 17.)
- JÓZSA Krisztián és STEKLÁCS János (2009): Az olvasástanítás kutatásának aktuális kérdései. *Magyar Pedagógia*, 109. 4. sz. 365-397. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Jozsa_MP1094.pdf (Letöltve: 2016. augusztus 20.)
- JÓZSA Krisztián és STEKLÁCS János (2012): Az olvasás tanításának tartalmi és tantervi szempontjai. In: CSAPÓ Benő és CSÉPE Valéria (szerk.): *Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 137-188. http://www.edu.u-szeged.hu/~csapo/publ/2015_Olvasas_framework.pdf (Letöltve: 2016. 07. 23.)

- KÁDÁR Annamária (2012): *Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban.* Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- KÁDÁR Annamária (2014): *Mesepszichológia 2. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban.* Kulcslyuk Kiadó, Budapest.
- KAMARÁS István–KATSÁNYI Sándor (2005): Irodalomközvetítés az 1950-1980-as évek olvasómozgalmaiban. In: KAMARÁS István: *Olvasásügy. Iskolakultúra-könyvek* 25. Iskolakultúra, Pécs. 23-69. http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/books/kamaras_olvasasugy.pdf (Letöltve: 2017. 01. 17)
- KAMARÁS István (1969): *A munkások és az olvasás.* KMK, NPI, Budapest
- KOCSIS Éva (2009): *Hogyan meséljünk a gyerekeknek?* Magyar Olvasástársaság. URL: <http://www.hunra.hu/szuloeknek/szulo-kérdeszik-az-olvasasrol/94-hogyan-meseljenk-a-gyerekeknek>. (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- MAGYAR Andrea – MOLNÁR Gyöngyvér (2014): A szóolvasási készség adaptív mérését lehetővé tévő online tesztrendszer kidolgozása. *Magyar Pedagógia*, 114. 4. sz. 259-279. http://www.magyarpedagogia.hu/document/3_Magyar_MP1144.pdf (Letöltve: 2017. 01. 17.)
- NAGY Sándor szerk. (1979): *Pedagógiai lexikon.* Harmadik kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35.
- NAGY Zoltánné Áment Erzsébet (2007): Pályakép több olvasatban. *Új Pedagógiai Szemle*, 57. 7-8. 146-163. URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00115/2007-07-mt-Nagy-Palyakep.html>. (Letöltve: 2016. 09. 05.)
- NÉMETH András (1996): Iskolaügy és pedagógia a XX. században. In: MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla (1996): *Neveléstörténet.* Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.
- NÓGRÁDY László (1917): *A mese.* Magyar Gyermektanulmányi Társaság, Budapest.
- NYITRAI Ágnes (2009): Mesék és fejlődéssegítő feladatok az 1. és 2. osztályos olvasókönyvekben. *Iskolakultúra*. 19. 11. sz. 3-18. URL: <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00142/pdf/2009-11.pdf#page=3>. (Letöltve: 2016. 05. 10.)
- NYITRAI Ágnes (2010): *Az összefüggés-kezelés fejlődésének kritériumorientált segítése mesékkel 4-8 éves gyerekek körében.* PhD értekezés tézisei. Oktatásmélt doktori program. URL: http://www.edu.u-szeged.hu/phd/downloads/nyitrai_tezis_hu.pdf. (Letöltve: 2016. 05. 29.)
- NYITRAI Ágnes (2015): A bölcsődés gyerek és a mese. *Autonómia és felelősség*. 2. sz. URL: <http://www.kompetenspedagogus.hu/sites/default/files/06-autonomia-es-felel-osseg-pte-btk-ni-2015-02szam.pdf>. (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- NYITRAI Ágnes (2016): Mese és mesélés. *Iskolakultúra*. 26. 4. sz. URL: <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2016/04/07.pdf>. (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- OPORNÉ FODOR Mária (2011): Olvasásfejlesztés és a tantestület. In: NAGY Attila – IMRE Angéla – KÖNTÖS Nelli (Szerk.): *Az olvasás ösztantárgyi feladat.* Savaria University Press, Szombathely. 51-55. <http://www.mek.oszk.hu/10600/10605/10605.pdf> (Letöltve: 2017. 01. 17.)
- OSTORICS László (2011): Szövegértés tíz év távlatában. In: NAGY Attila – IMRE Angéla – KÖNTÖS Nelli (Szerk.): *Az olvasás ösztantárgyi feladat.* Savaria University Press, Szombathely. 41-50. <http://www.mek.oszk.hu/10600/10605/10605.pdf> (Letöltve: 2017. 01. 17.)
- PÉTERFI Rita (2010): Egyértelmiségi műhely az olvasás szolgálatában – A KMK-ban folyó olvasáskutatás története. *Könyvtári Figyelő Könyvtár és Információtudományi Szakfolyóirat*. 54. 4. URL: <http://ki.oszk.hu/kf/2011/01/egy-ertelmisegi-muhely-az-olvasas-szolgalataban-a-kmk-ban-folyo-olvasaskutatas-tortenete/>. (Letöltve: 2016. 07. 29.)
- PETROLAY Margit (2013): *Tanulmányok meséről, gyermekirodalomról.* Fapadoskönyv Kiadó, Budapest.
- POMPOR Zoltán (2014): Közös szenvedélyünk az olvasás In: GOMBOS Péter (szerk.): *Kié az olvasás? Tanulmányok az olvasóvá nevelésről.* Magyar Olvasástársaság, Budapest.

- PUKÁNSZKY Béla (1996): Magyar neveléstörténet 1848-1919, Pedagógia és iskoláztatás 1867 és 1919 között. In: MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.
- SZENCZI Beáta (2010): Olvasási motiváció: definíciók és kutatási irányok. *Magyar Pedagógia* 110. 2. sz. 119-147. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Szenczi_MP1102.pdf (Letöltve: 2016. 12. 20.)
- SZENCZI Beáta (2013): Olvasási motiváció 4., 6. és 8. Osztályos tanulók körében. *Magyar Pedagógia*, 113. 4. sz. 197-220. http://www.magyarpedagogia.hu/document/1_Szenczi_MP1134.pdf (Letöltve: 2016. 08. 20.)
- SZILÁGYI Mária (2007): A mese szerepe a gyermeki személyiségfejlődésben. *Könyv és Nevelés*. 9. 3. <http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=834> (Letöltve: 2016. 08. 13.)
- SZUNYOGH Zsuzsanna (szerk., 2013): *Kulturálódási szokásaink. A lakosság televíziózási, olvasási jellemzőinek vizsgálata az időmérleg-felvételek segítségével*. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kult_szokasok.pdf (Letöltve: 2016. 05. 20.)
- TÓTH Béla (1967): *Irodalmi érdeklődés az olvasástanulás kezdetén*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TRENCSENYI László (2014): A sárkányok megszelídülése a XX. század végének meseirodalmában. *Taní-tani Online*. A szabad pedagógiai gondolkodás fóruma. http://www.tani-tani.info/a_sarkanyok_megszelidulese (Letöltve: 2017. 01. 17.)
- VASS Dorottea (2016): Amikor a mesehallgatóból meseolvasó lesz. Az olvasásszeretet kialakulásának három próbatétele. *Iskolakultúra*, 26. évf. 2016/7-8. sz. 14-24.